

ODABRANA DELA ŽOZEA SARAMAGA

STAKLENA KUPOLA  
PRIČE S OVOG I S ONOG SVETA  
PRIRUČNIK O PISANJU I SLIKANJU  
STOLEĆE U ALENTEŽU  
SEDAM SUNACA I SEDAM LUNA  
GODINA SMRTI RIKARDA REIŠA  
KAMENI SPLAV  
POVEST O OPSADI LISABONA  
JEVANĐELJE PO ISUSU HRISTU  
SLEPILO  
SVA IMENA  
PEĆINA  
UDVOJENI ČOVEK  
ZAPIS O PRONICLJIVOSTI  
SMRT I NJENI HIROVI  
PUTOVANJE JEDNOG SLONA  
KAIN  
HELEBARDE, HELEBARDE, KREMENJAČE, KREMENJAČE

---

PUTOVANJE KROZ PORTUGALIJU  
MALE USPOMENE  
U PRVOM LICU  
BELEŽNICE

# SARAMAGO

DOBITNIK NOBELOVE NAGRADE

## BELEŽNICE

Tekstovi objavljeni na blogu  
od septembra 2008. do novembra 2009. godine

Preveli s portugalskog  
Jasmina Nešković i Jovan Tatić

■ Laguna ■

---

---

Naslov originala

José Saramago

O CADERNO 1; O CADERNO 2

Copyright © 2009, José Saramago. All rights reserved.  
Translation copyright © za srpsko izdanje 2021, LAGUNA

Funded by DGLAB/Culture and the Camões, IP – Portugal

Objavlivanje ove knjige podržali su Generalna direkcija  
za knjige, arhive i biblioteke (DGLAB) pri Ministarstvu  
kulture Portugalije i Institut „Kamoiš“, Portugalija.



GOVERNO DE  
**PORTUGAL**

SECRETÁRIO DE ESTADO  
DA CULTURA

DIREÇÃO-GERAL DO LIVRO, DOS ARQUIVOS E  
DAS BIBLIOTECAS

**C** **CAMÕES**  
INSTITUTO  
DA COOPERAÇÃO  
E DA LÍNGUA  
**PORTUGAL**  
MINISTÉRIO DOS NEGÓCIOS ESTRANGEIROS

BELEŽNICE

# SADRŽAJ

## BELEŽNICA I

### SEPTEMBAR 2008.

Reči upućene jednom gradu . . . . .	19
Oprost Darwinu? . . . . .	22
Džordž Buš, ili doba laži . . . . .	23
Berluskoni i kompanija . . . . .	24
Ka groblju u Pulijanasu . . . . .	26
Aznar, prorok . . . . .	27
Životopisi . . . . .	29
Razvodi i kućne biblioteke . . . . .	30
Slika bez tona. . . . .	32
Čista krpa . . . . .	33
Bistro kao voda. . . . .	34
Nade i utopije . . . . .	36

### OKTOBAR 2008.

Gde je levica? . . . . .	38
Kućni neprijatelj . . . . .	39
O Fernandu Pesoi . . . . .	41
Ona strana . . . . .	43
Ko o čemu... . . . .	44

Bog i Racer	45
Eduardo Lourenso	47
Žorž Amado	50
Karlos Fuentes	51
Federiko Major Saragosa	53
Bog kao problem	55
(Finansijski) zločin protiv čovečanstva	59
Ustavi i stvarnost	62
Šiko Buarki de Olanda	63
Imaju li dželati dušu	65
Hose Luis Sampedro	68
Kad porastem, želim da budem kao Rita	69
Fernando Mejrelis i društvo	70
Novi kapitalizam?	72
Pitanje	74

## NOVEMBAR 2008.

O laži i istini	75
Rat koji nije izbio	75
Gvantanamo	77
Sto šest godina	78
Reči	79
Roza Parks	80
Uputstvo za ubijanje jednog čoveka	81
Stari i mladi	83
Dogme	84
PRK	84
Osamdeset šest godina	85
Živ, živissimo	86
Poplava	86
<i>Sva imena</i>	87
U Brazilu	88
Stoka	88
Dve vesti	89
Beskrajna stranica interneta	90
Još jedan dan	91
Seksualno obrazovanje	92
Knjižara <i>Kultura</i>	93

## DECEMBAR 2008.

Razlike . . . . .	94
Salomao se vraća u Belem. . . . .	95
Svim zainteresovanima . . . . .	96
Saviano . . . . .	96
Calle Santa Fe . . . . .	97
Počast . . . . .	98
Baltasar Garson (1) . . . . .	99
Baltasar Garson (2) . . . . .	99
Borhes. . . . .	100
Završni udarac . . . . .	101
Reči . . . . .	102
Izdavači . . . . .	103
Gaza . . . . .	104
Godinu dana kasnije. . . . .	105
Božić je . . . . .	106
Božićna večera . . . . .	106
Šuraci i šurnjaje . . . . .	107
Knjiga . . . . .	108
Izrael . . . . .	108

## JANUAR 2009.

Računica . . . . .	110
Neodgovorni Sarkozy . . . . .	111
„No nos abandonos“. . . . .	111
Od Davidovog kamenja do Golijatovih tenkova . . . . .	113
Uz Gazu. . . . .	116
Zamislimo . . . . .	117
Anhel Gonsales. . . . .	118
Predsednici . . . . .	120
Kamenovanja i drugi užasi . . . . .	121
Jedna druga kriza . . . . .	122
Obama . . . . .	122
Odakle? . . . . .	123
Izrael i njegovi derivati . . . . .	124
Šta? . . . . .	125
Klinton?. . . . .	125

Rodam . . . . .	127
Hervasio Sančes . . . . .	127
Svedok. . . . .	128

## FEBRUAR 2009.

Hleb . . . . .	129
Davos . . . . .	130
Bankari . . . . .	131
Adolf Ajhman . . . . .	131
Sampajo. . . . .	132
Vatikancije . . . . .	133
Sigifredo . . . . .	134
Ateisti . . . . .	135
Kažemo . . . . .	136
Kinesko perje. . . . .	137
Maltretman. . . . .	137
Smrt pred kučnim vratima . . . . .	139
Šta ćemo s Italijanima? . . . . .	139
Susi . . . . .	141
Pako . . . . .	142
Pismo Antoniju Maćadu . . . . .	143
Levica . . . . .	144
Pravde. . . . .	144
Vodeni pas . . . . .	145

## MART 2009.

Gonsalo M. Tavares . . . . .	147
Izbori . . . . .	148
Primetiti. . . . .	148
Primetiti još jednom. . . . .	149
Osmi mart . . . . .	150
Douro-Duero. . . . .	151
Jedinstvo u množtvu. . . . .	152
Ljubljenje imena . . . . .	153
Demokratija u taksiju . . . . .	154
Predsednica. . . . .	155



## BELEŽNICA II

## MART 2009.

Funes i Funes . . . . .	159
Evo vuka! . . . . .	160
Naše sutra i milenijum . . . . .	161
Pitanje boje . . . . .	163
Mačke u džaku . . . . .	164
Sunčeva lisica. . . . .	165
Fraktalna geometrija. . . . .	166

## APRIL 2009.

Mahmud Darviš . . . . .	168
G-20 . . . . .	169
Santa Marija de Ikike . . . . .	169
Sat . . . . .	170
Još jedno štivo za doba krize . . . . .	171
Čitanje. . . . .	172
L'Akvila . . . . .	172
Bo . . . . .	173
Kolumbija u Lansaroteu. . . . .	174
Grandomanija . . . . .	175
Sa Dariom Foom. . . . .	176
Egzibicionizmi . . . . .	177
Spavaćica . . . . .	178
O nemogućnosti portretisanja (1) . . . . .	179
O nemogućnosti portretisanja (2) . . . . .	181
Eduardo Galeano . . . . .	182
Dečaci u crnom . . . . .	184
Sećanja . . . . .	184
Svinjski grip (1) . . . . .	185
Svinjski grip (2) . . . . .	187

## MAJ 2009.

Havijer Ortis . . . . .	184
Izbacivanje . . . . .	193
Benedeti. . . . .	194

Kućni svetac . . . . .	195
Novi čovek . . . . .	197
Sajam . . . . .	198
Mučenja. . . . .	199
Hrabrost . . . . .	200
Korupcija na engleski način . . . . .	201
Sofija Gandarijas . . . . .	202
Dokle?. . . . .	204
Šarlo . . . . .	205
Pesnici i poezija . . . . .	206
San. . . . .	208
Mito . . . . .	209
Veterani. . . . .	210
Priča o jednom cvetu . . . . .	211
Naoružanje . . . . .	213
Muzika . . . . .	214
Čiste ruke? . . . . .	215
Razočaranje. . . . .	217

#### JUNI 2009.

Bronza. . . . .	218
Markos Ana . . . . .	219
Putovanja . . . . .	220
Sekularizam. . . . .	221
Karlos Kasares . . . . .	222
Ono što se zove Berlusconi . . . . .	223
Paradoks . . . . .	225
Dobra ideja . . . . .	226
Epitaf za Luisa de Kamoiša . . . . .	227
Telo božje. . . . .	227
Migeiš . . . . .	229
Netanijahu . . . . .	230
<i>Putovanje jednog slona</i> . . . . .	231
U Kaštelu Novu . . . . .	232
Povratak. . . . .	233
Sastre . . . . .	235
Sabato . . . . .	236

---

---

Obrazovanje (1) . . . . .	238
Obrazovanje (2) . . . . .	239
Crna Španija . . . . .	240
Dve godine . . . . .	241
JULI 2009.	
Aguština . . . . .	243
Prevođenje . . . . .	245
Izgleđ . . . . .	246
Kritika . . . . .	247
Subjekat o sebi samom . . . . .	248
Kastril . . . . .	249
Razdeljak . . . . .	250
Knjige za leto . . . . .	251
Akademik . . . . .	252
Akilino . . . . .	253
Siza Vijeira . . . . .	254
Boje zemlje . . . . .	255
Emigrantske priče . . . . .	257
Žardimova posla . . . . .	259
Mesec . . . . .	260
Montanja Blanka . . . . .	261
Pet filmova . . . . .	263
Jedno poglavlje za <i>Jevanđelje</i> . . . . .	264
Problem s muškarcima . . . . .	266
Pravo na greh . . . . .	267
Epur si muove . . . . .	269
Odricanje . . . . .	270
Alvaro Kunjal . . . . .	271
AVGUST 2009.	
Gabo . . . . .	273
Patio do Padejro . . . . .	274
Almodovar . . . . .	275
Očeva senka (1) . . . . .	276
Očeva senka (2) . . . . .	277
Jemen . . . . .	279

---

Afrika . . . . .	280
Jedan takav kralj . . . . .	282
Gvatemala . . . . .	283
Žan Žiono. . . . .	284
Akteal . . . . .	285
Karloš Paredeš . . . . .	286
Krv u Čijapasu . . . . .	287
Tuga. . . . .	288
Treći bog . . . . .	288
Prijava igra . . . . .	289
Dva pisca . . . . .	290
Republika . . . . .	291
Dihtung . . . . .	292
Oproštaj. . . . .	294
SEPTEMBAR 2009.	
Povratak . . . . .	296
„Formentor“ . . . . .	297
OKTOBAR 2009.	
Radosni dani . . . . .	298
NOVEMBAR 2009.	
Reći nezaposlenosti „ne“ . . . . .	299
O Mariji Žoao Pireš . . . . .	301
<i>O piscu.</i> . . . . .	303

# BELEŽNICA I

*Ovu knjigu posvećujem saradnicima u Fondaciji Saramago, posebno Seržiju Letriji i Havijeru Munjozu. Njih dvojica svake noći, u Lisabonu i u Lansaroteu, čekaju, ponekad i do kasnih sati, kratke tekstove koje im šaljem i koji su, zrno po zrno, sastavili ovo izdanje za koje nikada nisam mogao ni da pomislim da će biti toliko obimno. Oni su i tvorci bloga.*

*Ovu knjigu ne moram da posvetim Pilar zato što joj pripada još od dana kada mi je rekla: „Imaš posla, piši blog.“*

*Kada smo se u februaru 1993. preselili u Lansarote, ne napuštajući potpuno našu kuću u Lisabonu, rođaci moje žene Marija i Havijer, koji su tamo živeli već nekoliko godina, zajedno sa Luisom i Huanhom, koji su tek nedavno bili stigli, poklonili su mi svesku koja bi trebalo da bude namenjena zapisima o našim kanarskim danima. Postavili su samo jedan uslov: da ih s vremena na vreme u njoj pomenem.*

*Nikad nisam ništa zapisao u tu svesku, ali upravo zahvaljujući njoj nastao je Dnevnik iz Lansarotea, koji je pisan tokom pet godina. Danas se, neočekivano, nalazim u sličnoj situaciji. Ovo-ga puta, međutim, podsticaj dolazi od Pilar, Seržija i Havijera, koji se staraju o blogu. Rekli su mi da su mi namenili prostor na blogu i da treba tu da pišem šta god, komentare, razmišljanja, obična zapažanja o ovome i onome, drugim rečima, o onome što mi padne na pamet. Mnogo poslušniji nego što inače delujem, odgovorio sam da pristajem, naravno, da ću to učiniti ukoliko se od mene ne zahteva prilježnost koju sam samom sebi nametnuo prilikom pisanja drugih tomova dnevnika. Dakle, ako od toga ima bilo kakve vajde, računajte na mene.*

Žoze Saramago

SEPTEMBAR 2008.

15. septembar

### Reči upućene jednom gradu

*Prebirajući po nekim listovima koji tek što nisu požuteli, naišao sam na jedan članak o Lisabonu napisan pre više godina i ne stidim se da priznam da me je dirnuo. Možda zato što nije reč o pravom članku, već pre o ljubavnom pismu upućenom Lisabonu. Tada sam odlučio da ga podelim sa svojim čitaocima i prijateljima i da ga ponovo obelodanim, ovoga puta na beskrajnoj stranici interneta, i da njime otvorim svoj lični prostor u ovom blogu.*

Vo vremena ono Lisabon se nije tako zvao. Zvali su ga Olisipo u doba kada su Rimljani tu stigli, Olisibona kada su ga Mavri zaposeli, što su oni ubrzo počeli da izgovaraju Aušbona, možda zato što nisu umeli da izgovore varvarsku reč. Kada su 1147. godine nakon tromesečne opsade Mavri bili poraženi, ime grada se nije preko noći promenilo: ako je onaj koji će postati naš prvi kralj pisao svojim pismo u kojem ih obaveštava o tom događaju, u zaglavlju je najverovatnije stajalo Ašbouna, 24. oktobra, ili Olisibona, ali svakako ne Lisabon. Kada je Lisabon zaista postao Lisabon *de facto* i *de iure*? U najmanju ruku trebalo je da prođe nekoliko godina pre no što se to novo



ime pojavilo, kao što je i galješkim osvajačima bilo potrebno vremena da postanu Portugalci...

Moglo bi se reći da te istorijske mrvice nemaju naročitog značaja, ali mene baš mnogo zanima, ne samo da saznam već i da vidim, u bukvalnom smislu reči, kako se Lisabon menjao i promenio od tih davnih dana. Da je kojim slučajem tada postojao film, da su drevni hroničari bili filmski snimatelji, te da je bezbroj promena koje je Lisabon doživeo tokom stoleća bio zabeležen kamerom, mogli bismo videti taj Lisabon star osam vekova kako raste i razvija se kao živo biće, kao oni cvetovi koje možemo da vidimo na televiziji, kako se otvaraju u svega nekoliko sekundi, od još zatvorenog pupoljka do konačne raskoši oblika i boja. Uveren sam da bi takav Lisabon za mene bio nešto najlepše na svetu.

U fizičkom smislu svi mi zauzimamo neki prostor, ali kada je o osećanjima reč, pamćenje je to koje zauzima prostor u nama. Pamćenje koje pripada nekom prostoru i vremenu, pamćenje unutar kojeg živimo, kao neko ostrvo između dva mora, između dva vremena, od kojih jedno nazivamo prošlost, a drugo budućnost. Možemo ploviti morem nedavne prošlosti blagodareći ličnom sećanju koje je sačuvalo tragove tog putovanja, ali da bismo plovili morem davne prošlosti, moraćemo da se poslužimo sećanjima koje je vreme nataložilo, sećanjima na jedan prostor koji se neprestano menja, neuhvatljiv kao i vreme samo. Takav jedan film o Lisabonu, koji sabija vreme a širi prostor, predstavljao bi savršeno sećanje na grad.

Ono što znamo o mestima znamo na osnovu onog koliko smo zajedno delili prostor i vreme. Mesto je tu već bilo, onda se osoba pojavila, zatim otišla, mesto je ostalo na svom mestu, mesto je oblikovalo osobu, a osoba je doprinela preoblikovanju mesta. Kada je trebalo da dočaram prostor i vreme Lisabona u kojem je Rikardo Reiš proživeo poslednju godinu svog života, unapred sam znao da se neće podudariti dve predstave o vremenu i prostoru: predstava jednog stidljivog pubertetlije, kakav

sam bio, skućenog svojim skromnim staležom, i jednog britkog i genijalnog pesnika koji se s lakoćom kretao kroz najviše duhovne sfere. Moj Lisabon bio je Lisabon siromašnih četvrti, a kada sam mnogo kasnije, sticajem okolnosti, počeo da živim u drugim sredinama, draže mi je bilo da u sećanju sačuvam Lisabon iz mojih najmlađih godina, Lisabon ljudi koji su imali malo a osećali mnogo, Lisabon palanačkih običaja i pogleda na svet.

Možda je nemoguće govoriti o nekom gradu bez pominjanja značajnih datuma iz njegove istorije. Ovom prilikom spomenut je samo jedan, onaj otkad je postao portugalski: greh veličanja nije baš ni neki težak greh... Bio bi težak kada bi se podleglo onoj vrsti patriotskog zanosa koji, u nedostatku stvarnih neprijatelja na koje bi se sručio sa svojom umišljenom moći, traži jeftine retoričke podsticaje. Svečana retorika, koja sama po sebi nije neko zlo, ipak u sebi nosi osećanje samozadovoljstva, koje dovodi do brkanja reči i dela, kada ih ne stavi na njihovo pravo mesto.

Tog oktobarskog dana, Portugalija, koja jedva da je bila u povelju, učinila je veliki korak napred, a taj korak je bio toliko odlučan da Lisabon više nikada nije bio izgubljen. Ali nećemo dozvoliti sebi napoleonsku taštinu da uskliknemo: „Sa vrha one tvrđave posmatra nas osamsto godina povesti“ – i da sami sebi čestitamo što smo toliko dugo opstali... Imajmo pre svega na umu da je prolivena krv i sa jedne i sa druge strane ista ona krv koja teče našim žilama, mi, baštinici ovog grada, potomci smo hrišćana i Mavara, crnaca i Jevreja, Indijanaca i žute rase, ukratko, svih rasa i vera koje sebe smatraju dobrim, svih rasa i vera koje drugi smatraju zlim. Ostavimo u ironičnom miru grobove onih zavedenih umova koji su, ne tako davno, izmislili za Portugalce „dan rase“, i pozovimo se ponovo na veličanstvenu mešavinu ne samo krvi, već pre svega kultura, na kojoj je zasnovana Portugalija i zahvaljujući kojoj i dan-danas postoji.

Lisabon se poslednjih godina promenio, bio je u stanju da kod svojih stanovnika obnovi snagu što ga je izvukla iz letargije

u koju je bio zapao. U ime modernizacije podignuti su betonski zidovi iznad starih kamenih blokova, narušeni su obrisi padina, izmenila se panorama, promenili su se uglovi posmatranja. Ali duh Lisabona opstaje, a duh je ono što gradove čini večnim. Obuzet ludom ljubavlju i onim božanskim zanosom koji živi u pesnicima, Kamoiš je jednom zapisao, govoreći o Lisabonu: „(...) biser među varošima, čiji se sjaj lako prepoznaje“. Oprostimo mu na preterivanju. Sasvim je dovoljno da Lisabon bude ono što treba da bude, varoš otmena, moderna, čista, uređena – a da pritom ne izgubi ništa od svoje duše. I ako sve te blagodeti od nje načine kraljicu, neka tako bude. U ovoj našoj republici takve kraljice će uvek biti dobrodošle.

17. septembar

### Oprost Darwinu?

Dobra vest, reći će naivni čitaoci, pod pretpostavkom da ih posle tolikih zabluda još uvek ima. Anglikanska crkva, ta britanska verzija katoličanstva uspostavljena, u vreme Henrija VIII, kao zvanična religija u kraljevstvu, objavila je jednu važnu odluku: izvinjavaju se i traže oprostaj od Čarlsa Darvina, sada kada se obeležavaju dva veka od njegovog rođenja, oprostaj za zlo koje mu je naneto posle objavljivanja *Postanka vrsta* i, pre svega, posle objavljivanja *Čovekovog porekla*. Nemam ništa protiv molbi za oprostaj koje se skoro svakog dana pojavljuju iz ovog ili onog razloga, jedino sumnjam u njihovu svrhovitost. Čak i da je Darwin živ i spreman da velikodušno kaže „Da, opraštam“, taj njegov plemeniti gest ne može da izbríše ni jednu jedinu uvredu, ni jednu jedinu porugu, ni jedno jedino ponižavanje, kojima je obilato bio zasut. Jedinu korist od toga imala bi Anglikanska crkva, koja bi time uvećala, bez ikakvih troškova, svoj kapital mirne savesti. Pa ipak, treba joj odati priznanje što se pokajala, makar i sa ovolikim zakašnjenjem, što će možda

pružiti podsticaj papi Benediktu XVI, koji sada pokušava da izvede neki diplomatski manevar u pravcu laicizma, da traži oprostaj od Galilea Galileja i Đordana Bruna, posebno od ovog potonjeg, koji je hrišćanski, uz veliku samilost, mučen sve dok nije završio na lomači, na kojoj je spaljen.

Ova molba za oprostaj koji je uputila Anglikanska crkva nimalo se neće dopasti severnoameričkim kreacionistima. Izigravaće ravnodušnost, ali je očigledno da je ovde reč o nečemu što se protivi njihovim planovima. Što se pre svega odnosi na one republikance koji, poput njihove kandidatkinje za potpredsednika, mašu barjakom tog pseudonaučnog zastranjivanja zvanog kreacionizam.

18. septembar

### **Džordž Buš, ili doba laži**

Pitam se kako i zašto su Sjedinjene Države, jedna po svemu velika zemlja, imale tako često tako male predsednike. Džordž Buš je možda najmanji od svih do sada. Čovek prosečne inteligencije, potpuna neznalica čije je izražavanje toliko konfuzno i neprestano neodoljivo podleže izazovu čiste gluposti, taj čovek se predstavio čovečanstvu u grotesknoj ulozi kauboja koji kao da je nasledio svet i pobrkao ga sa stadom stoke. Ne znamo tačno šta misli, ne znamo čak ni da li misli (u pozitivnom smislu reči), ne znamo ni da li je on prosto-naprosto jedan loše programirani robot koji uporno brka i menja poruke koje su u njemu upisane. Ali treba mu odati priznanje barem za jedno: u tom robotu Džordža Buša, predsednika Sjedinjenih Država, upisan je program koji savršeno funkcioniše – program za laž. On zna da laže, zna i da mi znamo da laže, ali, budući da pripada soju kompulzivnih lažova, nastaviće da laže čak i kada mu se pred očima ukaže najjogoljenija istina, nastaviće da laže čak i da mu se istina razbije o glavu. Lagao je da bi zaratio sa Irakom, kao što je

već prethodno lagao o svojoj burnoj i sumnjivoj prošlosti, to jest sa istom bestidnošću. Bušova sklonost ka laganju ima duboke korene, ona mu je u krvi. Kao čuveni lažov, korifej svih lažova koji su ga poslednjih godina okruživali, podržavali i služili.

Džordž Buš je proterao istinu iz sveta, da bi na njenom mestu mogao da zasadi doba laži. Savremeno ljudsko društvo zaraženo je lažju kao najgorom moralnom zarazom a on je jedan od najzaslužnijih za to. Laž nekažnjeno kruži po celom svetu i već se izrodila u neku vrstu *druge istine*. Kada je pre nekoliko godina jedan portugalski premijer, čije ime iz obzira neću navesti ovde, izjavio da je „politika veština da se ne govori istina“, nije mogao ni da sanja da će Džordž Buš nekoliko godina kasnije pretvoriti njegovu šokantnu tvrdnju u bezazleni nestašluk provincijskog političara koji nema svest o pravoj vrednosti i značenju reči. Politika je za Buša, naprosto, jedna od poluga biznisa, možda i najbolja od svih, laž kao oružje, laž kao prethodnica tenkovima i topovima, laž kao zao duh koji lebdi iznad ruševina, iznad mrtvih, iznad bednih i uvek neostvarenih nada čovečanstva. Ne možemo tvrditi da je svet danas bezbedniji, ali nema nikakve sumnje da bi bio znatno čistiji da nema imperijalističke i kolonijalističke politike predsednika Sjedinjenih Država Džordža Vokera Buša, i mnogih koji su mu, iako svesni prevare u kojoj su učestvovali, otvorili put ka Beloj kući. Polagaće račune pred istorijom.

19. septembar

### **Berluskoni i kompanija**

Prema navodima severnoameričkog časopisa *Forbs*, Gotskog almanaha o svetskim bogatašima, Berluskonijevo bogatstvo dostiže deset milijardi dolara. Naravno, sve je to pošteno zarađeno, mada ne bez znatne pomoći sa strane, kao što je, na primer, bila moja. Pošto me u Italiji objavljuje izdavačka kuća Einaudi, koja

se nalazi u vlasništvu ovde pomenutog Berlusconija, svakako je i od mene zaradio poneki dinar. Sićušna kap u okeanu, naravno, ali valjda dovoljna barem da mu podmiri troškove tompusa, pod pretpostavkom da mu korupcija nije jedini porok. Osim onoga što je opštepoznato, vrlo malo znam o životu i čudesima Silvija Berlusconija, zvanog Kavalijere. Mnogo više od mene svakako o tome zna italijanski narod koji ga je jednom, dva, tri puta postavio u fotelju premijera. Elem, kao što se obično može čuti, narodi su suvereni, i ne samo suvereni već mudri i razboriti, pogotovo otkako je dugogodišnje upražnjavanje demokratije olakšalo građanima da dođu do izvesnih korisnih saznanja o tome kako funkcioniše politika i o različitim načinima da se osvoji vlast. To znači da narod vrlo dobro zna šta želi kada ga pozovu na glasanje. U konkretnom slučaju, kada je reč o italijanskom narodu, jer ovde o njemu govorimo, a ne o nekom drugom (doći će red i na njih), očigledno je da emotivna sklonost ka Berlusconiju, ispoljena tri puta, ne zavisi ni od kakvog moralnog suda. I zaista, u zemlji mafije i Kamore, kakvog značaja može imati neupitna činjenica da je premijer baraba? U zemlji u kojoj pravda nikada nije bila na dobrom glasu, zašto ne bi premijer prilagodio zakone svojim interesima, štiteći se od bilo kakvog pokušaja kažnjavanja njegovih brljotina i zloupotrebe položaja?

Esa de Kejroz je govorio da ako se grohotom smejemo nekoj ustanovi, ona će da se obruši u paramparčad. Ali to je bilo nekada. Šta danas reći o nedavnoj zabrani, koju je naredio Berlusconi, da film *W. Olivera Stouna* bude tamo prikazan? Da li i dotle dopire moć koju ima „*il Cavaliere*“? Kako je moguće da se dogodila jedna takva samovolja, tim pre što svi mi znamo da koliko god se grohotom smejali oko kvirinala, oni se ne bi srušili? Sasvim je opravdano naše gnušanje, premda bismo morali da se potrudimo da proniknemo u svu složenost ljudskog srca. *W.* je film koji napada Buša, a Berlusconi, čovek mekog srca kakvo može imati samo jedan šef mafije, prijatelj je, kolega, ortak čoveka koji je još uvek predsednik Sjedinjenih Država.

Kao stvoreni su jedan za drugog. Ali Italijanima svakako neće valjati da Berlusconi po četvrti put ustoliče. Dakle, neće biti tog smeha ni podsmeha koji će nas spasiti.

20. septembar

### **Ka groblju u Pulijanasu**

Pre nekih sedam ili osam godina obratio nam se, meni i Pilar, jedan čovek iz španske provincije Leon, po imenu Emilio Silva. Zamolio nas je da podržimo njegovu nameru da kako zna i ume pronade posmrtno ostatke svoga dede, koga su frankisti streljali na samom početku građanskog rata. Zamolio nas je samo za moralnu podršku i ništa više. Njegova baba je izrazila želju da dedine kosti budu pronađene i sahranjene na dostojan način. Te njene reči Emilio Silva nije shvatio samo kao reči jedne starice koja se nikada sa tim nije pomirila, već kao dužnost koja mora da se ispuni, na bilo koji način. Bio je to prvi korak inicijative koja je ubrzo naišla na odjek u čitavoj Španiji: iskopati iz jama i kolektivnih grobnica u kojima su bile sahranjene desetine hiljada žrtava fašističkog gneva, da budu identifikovane i predate potomcima. Bio je to jedan ogroman poduhvat koji nije naišao samo na podršku. Dovoljno je samo setiti se upornog truda desničara, kako političara tako i sociologa, da zaustave nešto što je već bilo postalo uzbudljiva i dirljiva stvarnost – da se iz raskopane zemlje izvade ostaci onih koji su svojim životima platili vernost svojim idealima i odanost republici. Dozvolite mi da ovde pomenem kao simbolični znak poštovanja svima onima koji su se posvetili tom poslu ime mog šuraka Anhela del Rija, koji je svoje najbolje godine posvetio ostvarenju tog zadatka, uključujući i dve knjige istraživanja o ljudima koji su nestali ili su bili žrtve represije.

Iskopavanje ostataka Federika Garsije Lorke, zakopanog u zajedničkoj grobnici u Viznaru, u provinciji Granada, ubrzo

je, kao što se i moglo očekivati, postalo nacionalni imperativ. Jedan od najvećih pesnika Španije, najpoznatiji u svetu, počiva tamo, u onoj pustopoljini, odnosno na mestu za koje se pouzdano smatra da tamo počiva autor *Ciganskog romansera*, zajedno sa trojicom streljanih, jednim učiteljem po imenu Dioskoro Galindo i dvojicom pikadora anarhista, Hoakinom Arkoljasom Kabesasom i Fransiskom Galadijem Melgarom. Začudo, familija Garsije Lorke uvek se protivila ekshumaciji. Njihovi argumenti su se manje-više mogli svesti na osnovna pravila pristojnosti, nisu hteli da daju povoda zlonamernoj znatiželji medija, nisu hteli da dozvole da se od toga napravi spektakl, što su nesumnjivo argumenti dostojni poštovanja. Ali njihovi argumenti, ako smem da kažem, izgubili su danas težinu pred jednostavnošću s kojom je unuka Dioskora Galinda odgovorila kada su je u jednoj radio-emisiji upitali gde će preneti posmrtnu ostatke svog dede, ukoliko budu pronađeni: „Na groblje u Pulijanasu.“ Ovde treba napomenuti da je Pulijanas u provinciji Granada, zapravo selo u kojem je Dioskoro Galindo živeo i radio i gde njegova familija još uvek živi. Samo se stranice knjiga okreću, stranice života ne.

22. septembar

### Aznar, prorok

Možemo mirno da spavamo, globalno zagrevanje ne postoji, to je zlobna izmišljotina ekologa koji se drže strategije svoje „totalitarne besciljne ideologije“, kako ju je definisao nepogrešivi analitičar planetarne politike i kosmičkih fenomena Hose Marija Aznar\*. Kako bismo uopšte živeli bez njega? Šta mari što je samo pitanje vremena kada će početi da cveta

---

\* Španski političar (rod. 1953), kao lider Narodne partije, stranke desnog centra, bio premijer Španije 1996–2004. (Prim. prev.)



cveće na Arktiku, šta mari što se glečeri u Patagoniji smanjuju svaki put kada neko svojim dahom poveća temperaturu za hiljaditi deo stepena, šta mari što je Grenland izgubio znatan deo svoje teritorije, šta mari suša, šta mare poplave koje nose sve sa sobom i odnose mnoge živote, šta mari što se sve više brišu razlike između godišnjih doba, ništa od toga nije važno kad taj poštovani mudrac Hose Marija poriče postojanje globalnog zagrevanja, oslanjajući se na nečuvene stranice knjige češkog predsednika Vaclava Klause, koju će Aznar lično, jednim lepim gestom naučne i institucionalne solidarnosti uskoro predstaviti. Evo, već ga čujemo. Međutim, muči nas jedna veoma ozbiljna sumnja i vreme je da je podelimo sa čitaocima. Na čemu se zasniva, odakle potiče izvor tog sistematskog negacionističkog stava? Hoće li se taj odgovor ispiliti iz dijalektičkog jajeta koje je Aznar ostavio u utrobi Narodne partije dok je tamo bio bog i batina? Kada nas je Rahoj\*, sa njemu svojstvenom uštogljenom ozbiljnošću obavestio da je neki njegov rođak, profesor univerziteta, ako se ne varam profesor fizike, rekao da su klimatske promene puka izmišljotina i podvala, jedna takva smela tvrdnja bila je samo plod pregrevane keltske mašte koja nije uspela da razume ono što joj je bilo objašnjavano, ili, da bismo se vratili dijalektičkom jajetu, da li je to doktrina, pravilo, princip zapisan sitnim slovima u programu Narodne partije, u kojem slučaju bi Rahoj bio samo nesrećni ponavljač reči profesora rođaka, dok prorok u koga se njegov bivši šef preobrazio nije želeo da propusti priliku da se još jednom obrati prostom puku?

Nije mi ostalo još mnogo prostora, ali možda još ima mesta za jedan kratak apel zdravom razumu. Ako je istina da je planeta na kojoj živimo već prošla kroz šest ili sedam ledenih doba, nismo li mi sada na rubu još jednog takvog doba? Nije li

---

\* Marijano Rahoj (1955), španski konzervativni političar, premijer 2011–2018, posle Aznara lider Narodne partije.

---

podudarnost između te mogućnosti i neprestanih uticaja koje ljudski rod vrši na okruženje veoma nalik onim slučajevima, tako čestim, u kojima jedna bolest krije drugu? Molim vas da razmislite o sledećem. U sledećem ledenom dobu, to jest u ovom koje je već započelo, Pariz će biti prekriven ledom. Ali ne treba paničiti, jer se to neće dogoditi sutra. Ali za sada imamo jednu obavezu: da ne radimo u korist ledenog doba koje nailazi. I imajte pritom na umu, Aznar je prolazna pojava. Nemojte se plašiti.

### 23. septembar

#### Životopisi

Verujem da sve reči koje izgovaramo, svi pokreti i postupci koje činimo, dovršeni ili tek naznačeni, svaki od njih i svi zajedno, mogu biti shvaćeni kao nepovezani delovi neke nehodične, nenamerne autobiografije, koja uprkos tome ne bi bila ništa manje iskrena ili manje verodostojna od najpromišljenijeg svedočanstva o nečijem životu zapisanog na papiru. To uverenje da sve što kažemo i činimo tokom života, čak i kada deluje lišeno smisla i značaja, jeste i ne može da predstavlja ništa drugo od biografskog traga, navelo me je na pomisao, ozbiljniju nego što na prvi pogled može delovati, da bi sva ljudska bića trebalo da ostave pismeno svedočanstvo o svojim životima i da će sve te bezbrojne hrpe spisa, kada više ne bude bilo mesta za njih na Zemlji, biti prenesene na Mesec. To bi značilo da bi ta ogromna, nepregledna, džinovska, bezmerna, neobuhvatna biblioteka ljudskog postojanja trebalo najpre da bude podeljena na dva dela, a potom, posle izvesnog vremena, na tri i četiri, pa čak i na devet, pod pretpostavkom da na osam preostalih planeta Sunčevog sistema postoje povoljni uslovi u kojima hartija neće propasti. S obzirom na to da je najveći broj života jednostavan i skroman i da bi mogao da stane na svega

pet-šest stranica, pa čak i manje, pretpostavljam da bi ti spisi bili otpremljeni na Pluton, najdalje čedo Sunca, tamo gde će sasvim izvesno retko koji istraživač želeti da otputuje.

Svakako bi se tu pojavili problemi i nedoumice kada bi se raspravljalo o određivanju kriterijuma i sadržaja pomenutih „biblioteka“. Na primer, bez svake sumnje, dela kao što su dnevnici Amijela, Kafke ili Virdžinije Vulf, biografija Samjuela Džonsona, Čelinijeva autobiografija, Kazanovini memoari ili Rusoove ispovesti, zajedno sa mnogim drugim sličnim delima važnim za čovečanstvo i književnost, trebalo bi da ostanu na planeti na kojoj su nastala, kako bi svedočila o životnom putu muškaraca i žena koji su, kakav god da im je život bio, ostavili neki trag, znak, pečat koji traje i dan-danas i koji će nastaviti da vrši uticaj i na buduće naraštaje. Ali problem će se pojaviti prilikom odabira onoga što treba da ostane ili da se pošalje u svemir, jer će se tu neizbežno javiti subjektivne procene, predrasude, strepnje, stare ili nove surevnjivosti, neočekivane podrške, zakasnela opravdanja, sve ono što u ljudskom životu predstavlja nedokučivost, očaj, agoniju, ukratko, sve što čini ljudsku prirodu. Dakle, smatram da je najbolje da stvari ostanu ovakve kakve jesu. Kao i većina najboljih zamisli, i ova moja je neprimenjiva. Tako je kako je.

24. septembar

### **Razvodi i kućne biblioteke**

Proteklih godina su mi se, na lisabonskom Sajmu knjiga, dva puta, ako ne i tri, pojavili čitaoci, njih dvojica-trojica, natovareni hrpom novih primeraka mojih knjiga, još uvek u kesama sa štandova. Prvom koji mi je takav prišao postavio sam pitanje koje mi je delovalo najlogičnije, odnosno da li je susret sa mojim delom delovao na njega kao grom iz vedra neba.

Odgovorio mi je da nije, da odavno čita moje knjige, ali da se razveo i da je njegova bivša supruga, koja je takođe obožavala da čita, prilikom podele kućne biblioteke, odnela u svoj novi život sve moje knjige. Tada mi je sinulo, a o tome sam i napisao nekoliko redaka u starim *Beležnicama iz Lansarotea*, da bi bilo zanimljivo proučiti tu pojavu sa stanovišta koje sam tada krstio „uticaj razvoda na umnožavanje kućnih biblioteka“. Priznajem da je ta moja ideja bila pomalo škakljiva, i zato sam je ostavio po strani, ako ni zbog čega drugog, onda da ne budem optužen da sopstvene materijalne interese pretpostavljam skladu bračnog života. Ne znam, niti mogu da zamislim, koliko je razvoda dovelo do stvaranja novih kućnih biblioteka a da pritom to nije bilo nauštrb onih već postojećih. Ona dva ili tri slučaja za koje sam saznao iz prve ruke, nisu bili dovoljni da najave proleće, ili, da budem jasniji, time se nisu povećali prihodi izdavača, a samim tim ni moja autorska prava.

Ono što zaista nisam očekivao bilo je da će ekonomska kriza, koja nas drži u neprestanom stanju pripravnosti, doprineti smanjenju broja razvoda, a samim tim sprečiti i onaj priželjkivani aritmetički niz povećanja broja kućnih biblioteka, što, svi ćemo se u tome složiti, predstavlja svojevrstan atak na kulturu. A šta tek reći, na primer, o složenom, a često i nerešivom problemu pronalaženja kupca za neki stan u današnje vreme? Ako su mnogi zahtevi za razvod braka obustavljeni, i ostali zakočeni u sudskoj proceduri, razlog tome jedino može da bude taj i nijedan drugi. Ili, što je još gore, šta činiti da bi se stalo na put izvesnim skandaloznim postupcima koji već zadiru u javni život, kao što je slučaj sa ovom, nažalost, veoma čestom i nemoralnom pojavom, da ljudi nastave da žive pod istim krovom, možda ne u istoj postelji, ali svakako koriste istu biblioteku? Nema više poštovanja, nema više pristojnosti, eto dokle smo stigli. I nemoj neko da kaže da je za sve kriv Volstrit: u televizijskim komedijama koje oni finansiraju ne može se videti ni jedna jedina knjiga.